

Helge Bonset: Nuchter literatuuronderwijs

In haar Redactioneel in MOER 1993: 3 gaat Inge Piena in op 'literaire zendingsdrang' bij leraren Nederlands. Aanleiding voor haar stuk vormt een conferentie-inleiding van Max Verbeek, waarin deze met enige triomf beschreef hoe hij een leerlinge in de loop der jaren tot het werk van Cynthia Voigt had weten te bekeren. Inge geeft ook mijn reactie daarop weer, gegeven op dezelfde conferentie: 'Wat je als leerkracht niet mag doen is je eigen voorkeur opdringen. Je moet leerlingen juist leren zelf te bepalen wat ze wel en niet mooi vinden.' Ze besluit haar Redactioneel met een viertal vragen: 'Maar kan dat eigenlijk wel, een boek aanprijzen zonder zelf te vertellen wat je ervan vindt? Is de mening van de docent niet juist het hart van leespromotie? En hoeveel leerlingen zullen die boeken van je aanpakken als je er zelf geen enthousiasme voor laat zien? Waar ligt de gulden middenweg tussen literaire evangelisatie en de docent als doorgeefluik? Wie het weet mag het zeggen'.

Zonder nu te suggereren dat ik 'het' weet, wil ik toch over alle vier deze vragen het een en ander zeggen.

- 1 Kun je een boek aanprijzen zonder te vertellen wat je er zelf van vindt?

Nee, dat lijkt mij per definitie onmogelijk. Maar de vraag vooronderstelt dat literatuuronderwijs noodzakelijkerwijs uit het aanprijzen van boeken bestaat. En dat is niet zo.

In mijn visie is de eerste taak van het literatuuronderwijs: *de leerlingen een overzicht geven van wat er allemaal te lezen valt*. Wat voor soorten teksten bestaan er, en wat voor schrijvers; welke teksten en schrijvers zijn er speciaal voor hun leeftijdsgroep? En samenhangend daarmee: waar kunnen de leerlingen die teksten en schrijvers vinden? Denk aan de bibliotheek, de

boekhandel, de stationskiosk, de boeken en tijdschriften in de supermarkt en sigarenwinkel (en als we 'fictie' ruimer nemen: de tv-gids en de videotheek). Wat de leraar hier vooral moet doen, is de leerlingen zoveel mogelijk verschillende soorten fictie laten lezen (bekijken) of voorlezen in de klas. Daarnaast moet hij de leerlingen wegwijzen maken in tenminste de bibliotheek.

De tweede taak van het literatuuronderwijs is: *de leerlingen helpen om te kiezen uit wat er allemaal te lezen valt*. Hier gaat het om vragen als: waarom zou ik lezen? Waarom zou ik juist dit verhaal, boek, gedicht lezen? Word ik daar wijzer, beter, gelukkiger, ontspannener van? Waarom zou ik iets uitlezen als ik er niets van begriip? Moet ik iets uitlezen als het me wel fascineert, maar ik er tegelijkertijd doodziek van wordt? Dat zijn vragen die gewone lezers (en dat zijn leerlingen!) zich stellen, en die dus volkomen legitiem zijn, ook al hebben ze geen hoog cultureel of literatuurwetenschappelijk karakter. Vragen die het dus ook verdienen om door de leraar serieus genomen en in de klas besproken te worden: klassikaal, in groepjes, in een leeslogboek, of hoe dan ook.

De derde taak van het literatuuronderwijs is: *leerlingen helpen om datgene wat ze willen lezen ook te kunnen lezen*. De wereld van de fictie bevat heel wat struikelblokken en valkuilen, die niet iedere beginnende lezer vanzelf leert te vermijden. Hier gaat het om vragen als: heeft de schrijver dit echt allemaal zelf meegemaakt; gebeuren zulke dingen echt? (fictie en werkelijkheid). Waarom vertelt de schrijver nu niet gewoon hoe het verder afloopt? (verhaal met open einde). Waarom begint dit verhaal zomaar opeens en hoe kom je erachter waar het eigenlijk over gaat? (verhaal met begin 'medias in res'). Kan de schrijver het niet gewóón zeggen? (poëtisch taalgebruik). Veel leraren Nederlands stellen zulke zaken wel aan de orde, maar te vaak draagt een en ander dan het karakter van een cursus literatuurwetenschap voor het voortgezet onderwijs, in plaats van leeshulp voor de leerlingen. Hetzelfde geldt hier als bij de vorige taken die ik noemde: ga uit van de ervaring van de leerlingen als gewone lezers.

- 2 Is de mening van de docent niet juist het hart van leespromotie?

Mijn antwoord op deze vraag is nee; dat volgt al uit het voorafgaande. De kern van het literatuuronderwijs zie ik als: oriëntatie en overzicht bieden, helpen bij het kiezen, en helpen bij het realiseren van die keuzes. Leesoriëntatie en leeshulp dus – termen die mij liever zijn dan het toch wat opdringeriger 'leespromotie'. 'Aanprijzen' en 'de mening van de docent' zie ik niet als wezenlijke bestanddelen van zulk onderwijs, integendeel. Waarom? Omdat ze in het geheel niet aansluiten bij de behoeften van de gewone beginnende lezer. Die verkeert in de positie van iemand die voor het eerst een buitenlandse reis overweegt, maar niet weet wat voor mogelijkheden er allemaal zijn, en hoe die hem zouden bevallen. Zo iemand is niet gebaat bij een reisbureau waarvan de baliemedewerker direct in een lofzang op de Bahama's uitbarst omdat deze daar zelf net zo'n fijne vakantie gehad heeft. Hij is wel gebaat bij een nuchter en informatief overzicht van mogelijkheden, waarbij de baliemedewerker serieus ingaat op de nog vage wensen en ideeën van zijn klant.

3 *Hoeveel leerlingen zullen boeken van je aanpakken als je er zelf geen enthousiasme voor laat zien?*

Strikt genomen zou ik voor het antwoord op deze vraag weer naar de vorige twee kunnen verwijzen. Maar ze bracht me op een andere, verwante vraag: *Wat doe je als leraar met de meningen die je nu eenmaal gewoon hebt over boeken?* Moet je die dan verbergen? Mag je niet meer zeggen dat je een boek mooi vindt, of dat je er niets aan vindt? Mag je geen enthousiasme meer tonen voor een boek? Misschien zijn zulke vragen ook wel opgekomen bij de lezers van dit stukje.

Mijn antwoord is dat je als leraar je mening niet moet verbergen: dat levert onnatuurlijk gedrag op, en bovendien zijn de leerlingen misschien best geïnteresseerd in de mening van hun leraar. Maar een mening niet verbergen is iets anders dan een mening centraal stellen. In het gewone leven zeggen we over boeken, films enzovoort tegen elkaar vaak dingen als: 'Ik vond het mooi, omdat ... Maar ik ben benieuwd wat jij er van zult vinden'.

Of: 'Mijzelf zei het niet veel, want ... Maar goed mogelijk dat het wel iets voor jou is'. Cruciaal is dat de toegesprokene de ruimte houdt om het niet op voorhand al met de

spreker eens te hoeven zijn, en bovendien de vrijheid om zelf te beslissen of hij al dan niet van het bewuste werk kennis gaat nemen.

Zo zouden ook leraren Nederlands hun mening over boeken en schrijvers kunnen geven aan hun leerlingen: op een manier die voor de leerlingen de ruimte open laat voor een eigen keuze en een eigen mening. Dat niet alle leraren Nederlands dat vanzelf al doen, demonstreerde Max Verbeek in zijn al genoemde conferentie-inleiding.

4 *Waar ligt de gulden middenweg tussen literaire evangelisatie en de docent als doorgeefluik?*

Misschien in wat ik hierboven schreef. De docent is daarin geen doorgeefluik, omdat hij actief de leerlingen overzicht en hulp biedt bij hun lezen, en ook zijn eigen meningen niet verbergt. Hij is ook geen literair evangelist, omdat hij uitgaat van de vragen van de gewone lezer, en niet zijn eigen boodschap probeert op te dringen. Maar ook is hij geen literair evangelist (en hier komt een nieuw punt aan de orde) omdat hij op voorhand accepteert dat hij niet van alle leerlingen *Lezers* zal kunnen maken. Hoe goed hij zijn onderwijs ook inricht, er blijven leerlingen die buiten school en na hun schooltijd kiezen voor andere bezigheden dan het lezen van fictie. Dat betekent geenszins dat het literatuuronderwijs aan hun zinloos geweest is, of mislukt. Het heeft ze, als het goed is, de mogelijkheden geboden om hun weg te vinden in de wereld van de fictie; of ze in hun verdere leven van die mogelijkheid gebruik willen maken, is hun zaak.

Het literatuuronderwijs dat ik voorsta, richt zich erop dat de leerlingen na hun schooltijd fictie *kunnen* lezen, wanneer ze daarvoor kiezen. Het stelt zich niet ten doel dat alle leerlingen na hun schooltijd nog fictie *willen* lezen. Die doelstelling is, hoe verleidelijk ook, ten eerste weinig realistisch. En ten tweede ligt er veelal een opvatting achter: dat mensen hun hele leven fictie *moeten* lezen, omdat dat zo goed voor ze is. Die opvatting neigt mij teveel naar evangelisatie. Als ik mijn literatuuronderwijs een naam zou moeten geven, noemde ik het: *Nuchter literatuuronderwijs*.

Van het bovenstaande heb ik maar weinig zelf verzonnen. Het is grotendeels gebaseerd op de nog altijd beste beschouwing over het lezen

van fictie die ik ken: hoofdstuk 4 uit Steven ten Brinke's *The complete mother-tongue curriculum* (Wolters-Noordhoff/Longman, 1976).

Elementen eruit zijn terug te vinden in het Leerplan *Fictie in de Basisvorming* van de SLO, dat hopelijk nog vóór dit stukje verschenen zal zijn.

Noot

Fictie in de basisvorming, een leerplan van Martien de Boer, Dick Prak en Eric Wagemans is verschenen in december 1993, uitgegeven door de SPL: 013: 346093

DE LITERATUURMUUR

Clary Ravesloot

Chambers, Aidan, *Je moet dansen op mijn graf*. Amsterdam, Querido, 1982, 239 blz.

Doelgroep: 3HV, 4M, MBO (bijvoorbeeld MDGO). *Tijd:* 10'/35' (naar keuze, een facultatief deel is cursief gedrukt). *Lesmateriaal:* een kopie van het kranteartikel op p.5 van het boek, het eerste leesfragment op p.9 van het boek om voor te lezen, een kopie met 2 fragmenten uit het boek op p.163 en p.168.

Planning:

- 1 De leerlingen lezen een kopie van de krantetekst 'Graf beschadigd' uit *Je moet dansen op mijn graf* (p.5). Zij weten niet dat het artikel uit een jeugdroman komt en dus fictief is.
- 2 In een kort klasgesprek reageren de leerlingen op de volgende twee vragen:
 - Waarom zou de 16-jarige jongen uit het krante-artikel 'rare kunsten' hebben uitgehaald op het graf van Barry?
 - Wat vind je ervan dat hij dat gedaan heeft?
- 3 De docent vertelt dat dit geen echt kranteartikel is en dat dit ook niet echt gebeurd is, maar dat dit artikel op de eerste pagina van het leesboek *Je moet dansen op mijn graf* staat. Leerlingen reageren vervolgens op de vraag:
 - Zou dit toch echt kunnen gebeuren?
- 4 De docent vertelt de volgende elementaire dingen over het boek:

Het heeft een ik-verteller. De ik heet Hal en hij heeft die 'rare kunsten' op het graf uitgehaald. Het graf is van zijn vriend Barry, die kort daarvoor is overleden. Door de flashbacks in het boek kom je erachter waarom Barry dood is en waarom Hal op dat graf heeft staan dansen.